

Egyetlen érdemi vita — a Palócföld hasábjain — Schneider Miklós és Réti R. László között bontakozott ki, az utóbbi szerzőnek a Rimamurányi—Salgótarjáni Vasmű RT-t bemutató műve felett. Persze, hogy kibontakozott, az túlzás, mert Schneider Miklós jó szándékú és a helytörténeti kutatás szempontjait is figyelembe vevő kritikájára olyan lehengerlő, gondolatait félremagyarázó választ kapott, hogy úgy vélem, egy időre elment a szerzőnek a kedve a mélyebb elemzéstől.

S ezzel már elértük a kritika hiányának okát. Nem a bátorság kérdéséről van szó, hanem az összefonódásról. A „mindenki ismer mindenkit” elve, a „ma én írok rólad, te holnap rólam” elve ez. Gyakorlatilag: nagyrészt ugyanazok írják a történeti munkákat a megyében, mint akik bírálják, csak esetről esetre felcserélődnek a szerepek. Képtelenek vagyunk túllépni ezen a szakmai fejlődést gátló tényezőn. Így születnek aztán azok a kritikák, amelyeket így jellemeztek: „úgy teszünk mintha kritikákat írnánk a mintha történeti produktumról”.

De hát ki írjon akkor kritikát? Írjon az újságíró? Kérdés, hogy felkészültsége, ideje, szakmai hozzáértése lehetővé teszi-e ezt? Az eddigi eredmények alapján úgy tűnik, hogy aligha.

Írjon akkor a történelemtanár? Merőben hiú ábránd. Nógrád megye történelem szakos középiskolai pedagógusai hosszú évek óta mereven elzárkóznak minden olyan tevékenységtől, mely távol áll az iskolai oktatás biztonságos keretei közé szorított oktatói munkától. Mert ha nem így lenne, akkor például a Történelmi Társulat megyei szekciója is jól dolgozna. Pedig hát a megyei történelmi kutatás hasznosításának egyik első-

rendű színhelye éppen a középiskola, amelytől viszont ilyen kapcsolat esetén milyen eredményt várhatunk el? S miért nem írnak a megye történetének kutatásával hivatásszerűen foglalkozó muzeológusok?...

Mi hát a megoldás? Az, amit többen is felvetnek; az alkotói műhelyek létrehozása, illetve munkája. S nemcsak olyan alkotóműhelyről van szó, amelyben az effektív tudományos és azzal kapcsolatos egyéb tevékenység, így pl. az értékelő-elemző szakmai kritikai gyakorlat is folyik, hanem olyanról is, amelyre a megyében sürgetően szükség van: amely koordinál a társadalomtudományi kutatásokban, „a tevékenység értékelésében” stb. Így talán a „mintha”-kritikák is kiszűrhetők lesznek a megyei tudományos közéletből.

A most felvetett kérdések köre ennél persze még jóval szélesebb problémákat is érint. Néhány közülük: Hol jelenjenek meg ezek a tudományos igényű kritikai elemzések? A napisajtóban nemigen, a Palócföld is ritkán engedheti meg magának nagyobb lélegzetű munka közreadását. S például az a Múzeumi Évkönyv, amelyben talán rovatot is lehetne nyitni az ilyen jellegű közlemények számára, miért nem ismerte fel ezt a szerkesztési koncepciójától egyáltalán nem távol álló lehetőséget?

A szemléleti változást mindenképpen meg kell teremtenünk. Mert, ahogyan Hanák Peter írja: „a szakkritika a biztosítéka annak, hogy a tudomány lényeges, valóságfeltáró eredményei el ne sikkadjanak.”

Praznovszky Mihály

Párbeszéd félhomályban

(Beszélgető partneremmel a konyhasztalnál ülünk egymással szemben. Odakint már sötétedik, bent csak a tűzhely parazsa világít.)

— Milyen iskolai végzettséged van?

— Nyolc általános.

— Munkásfiatalokról a köztudatban az a nézet, hogy a művelődéssel meglehetősen hadilábon állnak.

— Talán van olyan, aki nem szeret olvasni, vagy nincs rá ideje. De szerintem mindenkiben megvan az igény arra, hogy többet tudjon.

— Te hol dolgozol?

— Traktorvezető vagyok a tsz-ben.

— Úgy tudom, rengeteget olvasol.

— Sráckorom óta szeretek olvasni.

— Milyen a viszonyod a falubeli fiatalokkal?

— Van egy pár jó haverom, akikkel el szoktunk járni esténként egymáshoz, vagy elmegyünk együtt a klubba.

— A gondjaidat, gondolataidat a helyi fiatalokkal meg tudod-e osztani? Van-e beszélgető, gondolkodó partnered?

— Többé-kevésbé meg tudom osztani a gondolataimat másokkal, de sajnos csak egy szűk körben.

— Úgy tudom, régebben estig dolgoztál, azután leültél olvasni, reggel pedig eltetted a könyvet és felszálltál a traktorra.

— Igen, de ezt most már nem tudom csinálni, mert három műszakba járok dolgozni. Tizenkét órát dolgozom, tizenkettőt pihenek.

— Továbbtanulásra nem gondoltál még?

— Nem. Annak idején szerettem volna technikus lenni, de nem sikerült. Így hát elmentem traktorosnak. Elkezdtem különféle technikai újításokon törni a fejem, de nem jutalmazták különösképpen. Készítettem például egy szőlőveszsző-kihúzózt a műhelyben, de nem használták ki kellően. Eleinte rossz anyagot adtak hozzá, így amikor beakadt a földbe, rögtön széttört. De amikor rendes anyagból lett elkészítve, akkor primán működött, használják azóta is. Az újítási pénzt természetesen ellefejtették kifizetni.

— És azóta elment a kedved az újítás-tól?

— Egy ilyen dolog elveheti az ember kedvét, és ha egymás után ismétlődnek az esetek, az életben többet nem csinál hasonló újítást, mivel azt tapasztalja, hogy nem érdemes. Nemcsak pénzben nem honorálják, hanem figyelembe sem veszik, hogy ez az ember akar valamit... Szántáson dolgoztunk, ahol negyven hold volt a norma. Én naponta megcsináltam negyvenöt-ötven holdat, nem húztam ki magam a munka alól. Soha senki nem mondta, hogy ez szép munka volt. Itt inkább mindenki azzal törődik, hogy minél több pénze legyen.

— Nem kerít be téged is ez a gondolkodás?

— Talán igen, talán nem. Én is szeretném, ha jobban élnék.

— Hogyan látod falun az értelmes élet lehetőségét?

— Kevesebbet kellene törődni a kocsmával és többet a klubbal, a művelődési házzal. Ne az legyen egy fiatalnak a célja, hogy elmegy a kocsmába, leül kártyázni vagy inni, inkább az, hogy az ol-

vasósobában, vagy a kultúrházban töltsd el a szabad idejét.

— Van-e lehetőség a benned rejlő energiák, tervek megvalósításához? Konkrétan arra gondolok, hogy azt mondd: Füle Pál vagyok, ez vagyok, ilyennek építettem magam.

— Ha lehet így fogalmazni, meg vagyok elégedve magammal.

— Jó elégedettnek lenni?

— Elégedettnek lenni jó dolog. Elégedett vagyok anyagi szempontból azzal, hogy lakást építettem, kocsit vettem. Ilyen fiatalon az ember ezzel elégedett lehet. De úgy érzem, hogy nagyon körbe vagyok határolva. Lehet, hogy a kudarcaim, lehet, hogy a meg nem értettség az oka, de végül is a könyveimmel egyedül maradtam. Nagyon kevesen értik meg azt, amit szeretnék. Aki pedig megérti, az másnak, többnek tartja magát, mert olyan a foglalkozása.

— Mire gondolsz?

— Például egy értelmiségire. Nem szívesen jár össze egy fizikai munkással. Ők egy külön kis csoportot alkotnak.

— És nem lehet áttörni ezeket a társadalmi köröket?

— Nem nagyon.

— Volt erre próbálkozásod?

— Jobb, ha az ember meg sem próbálja.

— Ezt nem hiszem. Ha például fiatal pedagógusokkal próbáltál volna kapcsolatot teremteni...

— Itt nálunk nincsenek pedagógusok. Aki van, az nem idevaló, nem itt lakik. Csak napközben, a tanítási idő alatt vannak itt. Letelik az iskolai idő, és rohannak haza.

(Folytatás a 23. oldalon.)

(Folytatás a 10. oldalról.)

— A velük való találkozások során éreztél valami megkülönböztetést?

— Úgy gondolják, hogy az ember nem érti meg azt, amit ők. Lehet, hogy sok dologban nem azonos a műveltségi szintünk, de jóindulattal ezen még segíteni lehetne. Lenéznek az embert, mert fizikai munkával keresi a kenyerét.

— Ismerik ők a te emberi, szellemi értékeidet?

— Nem tudom. Mivel nem járunk együvé, nem szoktunk egy társaságban lenni, nincs lehetőség rá, hogy megismerjük egymást. Egy-két próbálkozás után az ember aztán abba is hagyja, mert nem látja értelmét annak, hogy valamit közösen megbeszéljünk.

— Te nem szeretnél az értelmiségiek közé tartozni?

— Talán nem. Ez arra vezethető vissza, hogy ha az ember hozzákezd tanulni, akkor itt mindjárt azt mondják: felkapaszkodott.

— De hát a tanulás nem kapaszkodás. Nem értem, miért adsz az emberek rossz véleményére. Ha valaki parasztként vagy munkásként született, nem biztos, hogy úgy kell meghalnia.

— Nem biztos, de időben kell elkezdeni a tanulást is. Én húszkilenc éves vagyok, ha most elkezdek tanulni, nem sok mindent tudok értékesíteni, olyan hosszú a felkészülés. Mire az ember kiműveli magát annyira, hogy hatni tud, akkorra annyira előregszik, hogy már szinte nyugdíjba mehet.

— Nem érzel magadban valami küldetéstudatot? Hogy neked igenis dolgod van ebben a faluban, és ezt mindenképpen meg kell csinálni.

— Hiába érzi az ember. Ha egyszer nem fogadják be, akkor nincs értelme, hogy ezt csinálja.

— Fogalmazz egy kicsit világosabban.

— Hiába akarnék olyasmit például, hogy összehozzak egy előadást vagy közös beszélgetést a helybeli fiatalokkal. Negyvenből harminc azt mondja, hogy nem érdekli. Meggyőzni nem lehet őket.

— Ha egyszer nem ment, akkor megpróbálsz még egyszer, vagy harmadszor, negyedszer?

— Hát talán inkább a lemondás marad. Ami nem megy, ne erőltesse az ember. Ez talán nem bölcs belátás, de itt hamar megszólják az embert: minek erősködsz, mit akar?

— Akkor fogalmazunk tisztán: ezek az emberek egyszerűen kimaradnak a művelődésből, önképzésből?

— Ki.

— Nem érzed ezt olyan gondnak, amit feltétlenül meg kell oldani?

— Hiába beszél az ember és hiába próbálkozik, még a munkahelyen is annyira szét van szóródva a társaság, hogy nem lehet közösséget alkotni. Jóformán azt lehet mondani, hogy mire végez a melóval az ember, már csak aludni akar. Az is nagy probléma, hogy sokan más-hová járnak dolgozni, így jóformán csak

estére érnek haza. Sokan pedig haza sem járnak. Itt egy ördögi körről van szó. A munkahelyen, iskolában azt mondják, hogy ezek az emberek kimaradnak a művelődésből, mert ott nem tudnak rájuk számítani, mivel nem ott laknak. A lakóhelyükön pedig azt mondják, hogy ezek eljárnak a faluból, ezért nem számíthatunk rájuk. És itt bezárul a kör.

— Reménytelennek tartod a vidéki fiatalok kulturális, művelődési lehetőségeit?

— Nem tartom reménytelennek. Talán majd a nálunk fiatalabbak...

— Ez egy olyan stafétabot-átadás, amit senki sem gondol át. Magától elhárítja a kérdést és áttestálja egy újabb generációra. Csak hát ez már folyik egy jó ideje...

— Ez mindig így volt, és még sokáig így lesz. Remény csak a gyerekek között van. Ők még fogékonyak.

— Ellentmondást látok abban, hogy lemondással szólsz a falun élő fiatalok lehetőségeiről, ugyanakkor te magad rengeteget olvasol. A könyvtárban a gyerekeknek segítesz könyvet választani. A falu értelmisége ezt a tevékenységet hogyan fogadja?

— Idáig még nem marasztaltak el emiatt, de jó szót sem kaptam.

— Mi nyomja a szívedet?

— Azt szeretném, ha jobban megértenék egymást az emberek. Nem azt néznék, hogy kinek mennyi pénze van, vagy hogy mi a foglalkozása.

— Nincs benned valamiféle kisebbségi érzés?

— Talán van. Aki többet tanult nálam, annak nagyobb a szókincse. Én nem tudom kifejezni magam úgy, ahogyan szeretném. Ez kellemetlen perceket okozott nekem az életben. Pedig úgy gondolom, egyformán hasznos tagjai vagyunk a társadalomnak, ki így, ki úgy.

— Szerinted hogyan lehetne megszüntetni ezeket a társadalmi különbségeket?

— Olyan találkozási formákat kellene létrehozni, ahol a munkások, parasztfiatalok együtt lehetnének az értelmiségiekkel. Egymás mellett lennének, így az egyik beleszólhatna a másik munkájába. Sokkal jobban össze tudnánk jönni.

Varga Rudolf

Utak a hiánytól a bizonyosság felé

Nem beszélek nemzedéki robbanásról.

Nem beszélek kitérülő horizontról, sokasodó lehetőségekről.

Nem beszélek fiatal magyar irodalomról.

Nem beszélek nemzedékről.

Irodalomról beszélek, 10 esztendő magyar irodalmáról, mely integráns része egész kultúránknak. Minden más lényegtelen, minden más ideológia. És a magyar irodalom soha sem volt annyira ideologikus, mint éppen a hetvenes években.

„A fiatal nemzedék” kifejezésnek nincsen olyan „magánvaló” értelme, amely e kifejezés mindenkori szociális funkciójától függetlenül, mint bizonyos objektív attributumok összessége, meghatározható. Jelentése, ahogy minden szóé, ideologikus. Nem egyszerűen megnevez valami tőle független jelenséget, hanem olyan gondolkodási mechanizmusokat hív életre, amely a jelenségek egy csoportját mint lényegükben összetartozókat próbálják meghatározni. „Filozófusul” kifejezve, jelentése nem szubsztanciális, hanem intencionális.

Éppen ezért, mindazokat a kísérleteket, melyek a „fiatal írónemzedék” kifejezés értelmét holmi fogalmi adottságként kezelik, mellyel szemben mindössze az a feladatunk, hogy megkeressük az e fogalmakat konkretizáló empirikus tényeket — elhibázottnak tartom. A gombhoz — egy gondolkodásunkat reguláló (manipuláló?) ideologikus fogalomhoz — keresik a vele úgy-ahogy összepasszoló valóságdarabokat: a negyven, a harmincöt, a harminc év alatti írók és költők életkörülményeiből, megjelenési nehézségeiből, életérzésükből kiszűrhető szociológiai és pszichológiai közösségeket. És mert e kifejezés valamiféle egységet és lényegi összetartozást intencionál, valamilyen egység- és összetartozástudat sokaknál valóban kezdett kialakulni. Életkori, szociológiai, közérzeti stb. — egyszerűen olyan, amely (írókról és költőkről lévén szó) legfeljebb lényegi tevékenységüknek, a művészi alkotómunkának a külső feltételeit, de nem magát e tevékenységet, és még kevésbé ennek eredményét érinti. A kifejezés bizonyos harmadlagos hasonlóságok túlhangsúlyozásának szuggeráló hatásával mintegy eltereli a figyelmet az ún. „fiatal nemzedék” művészi produkciójában, esztétikai orientációjában tapasztalható elsőrendű különbségekről, sőt ellentétekről.